

Millî Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Millî Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler

Muharrem DAYANÇ*

Millî Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Millî Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler

Özet

“Millî Edebiyat Dönemi”, genellikle 1911’de Genç Kalemler dergisi ile başlatılan “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”nın ortaya çıktığı 1923 yılına kadar devam eden bir edebî sürecin adıdır. Bu edebî dönemin başlıca temsilcileri; Mehmed Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp’tir.

“Millî Edebiyat Dönemi” için bu dönemsel algılayış dışında bir de “Milliyetçi veya Türkçü Edebiyat” ve “Millî Edebiyat Kavramı” ibareleri de kullanılmaktadır. Bütün bu ifadeler, değişik yönleriyle birbirinin içine girmiş ve zaman zaman birbirleriyle karıştırılan bir anlam ve kavram dünyasına sahiptirler. Biz, bu makalede bu ibareleri temel nitelik ve anlamları yönünden ele alıp değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Millî Edebiyat Dönemi, Türkçü Edebiyat, Millî Edebiyat Kavramı, II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı

Thoughts on The Period of National Literature, Nationalist Literature and Concept of National Literature

Abstract

“The Period of National Literature” is generally accepted as the name of a literary process beginning with the publication of the Journal Genç Kalemler in 1911 to 1923 in which Turkish Literature During the Republican Era emerged. The outstanding representatives of this movement are Mehmed Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem and Ziya Gökalp.

Apart from this periodic perception there are two different concepts called “Nationalist/Turkic Literature” and “The Concept of National Literature”. All these concepts are intertwined and sometimes confused each other. In this article we will try to evaluate those concepts in respect to basic characteristics and nature of meaning.

Key Words: Period of National Literature, Turkic Literature, Concept of National Literature, Turkish Literature During Constitutional Monarchy II

1. Giriş

Türk edebiyatının geçmişten bugüne hâlâ belli bir sonuca bağlanamamış önemli sorunlarından biri; “edebî dönem”, “devir”, “topluluk”, “cereyan”, “akım” (Bozdoğan, 2007: 251-266) vb. kavramların tanımlanması ve çerçevelerinin çizilmesi konusunda bilimsel gerekçe ve ortak kabullerle belli bir sonuca ulaşamamasıdır (Emiroğlu, 2003). Başta “Divan Edebiyatı”¹ olmak üzere, “Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı”², “Servet-i Fünûn Devri Türk Edebiyatı”³, “Ara Nesil Türk Edebiyatı”⁴, “II.

* Muharrem DAYANÇ, Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, mdayanc@ogu.edu.tr

¹ “Divan Edebiyatı”nın diğer isimlendirilişlerinin başlıcaları şunlardır: Edebiyat-ı Kadîme, Şîr-i Kudemâ, Havas Edebiyatı, Saray Edebiyatı, Enderun Edebiyatı, Skolastik Edebiyat, Medrese Edebiyatı, Ümmet Edebiyatı, Ümmet Çağı Edebiyatı, Osmanlı Edebiyatı, Yüksek Zümre Edebiyatı, Klasik Edebiyat, Klasik Türk Edebiyatı, Edebiyat-ı Tasnîfiyye vb. (Bilgi için bkz: Akün, 1994: 389-390).

² “Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı”nın diğer isimlendirilişlerinin başlıcaları şunlardır: Arayışlar Devri Türk Edebiyatı, Teceddüd Edebiyatı, Yenileşme Devri Türk Edebiyatı, Batı Tesirindeki Türk Edebiyatı, Avrupaî Türk Edebiyatı, Modern

Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı”, “Millî Mücadele Dönemi Türk Edebiyatı”, “Beş Hececiler”, “I. Yeni”, “II. Yeni” gibi edebî dönem isimlendirmelerinin yukarıda ifade edilen şekilleri dışında başka kullanımları da vardır. Bu durum, “Millî Edebiyat” için de geçerlidir.

Değişik zamanlarda, farklı araştırmacılar tarafından; “Millî Edebiyat Dönemi” (Bozdoğan, 2006: 15-32), “Milliyetçi Edebiyat”, “Milliyetperver Edebiyat”, “Türkçü Edebiyat”, “Memleket Edebiyatı”, “Ziya Gökalp Edebiyatı” (Özalp, 2000: 2-37), “Yeni Millî Edebiyat” (Tural, 1983:183-196) vb. ifadelerle isimlendirilen bu edebiyat bahsi, temelde iki anlama gelmektedir:

- Öncesi ve sonrasıyla, Türk milletinin bir bütün olarak varoluş mücadelesi verdiği II. Meşrutiyet’in ilanı ile Cumhuriyet Dönemi arasında varlığını hissettiren edebiyat dönemi.
- Sözlü ürünlerden en son yayımlanan edebî esere kadar güzel Türkçe ile yazılan eserlerin bütünü.

Birbirini tutmayan bu kullanımlar ve yukarıda tek tek zikredilen farklı isimlendirmelerin altında daha çok, “millî” kelimesinin “genel ve bir milletin tamamını kuşatan” anlamı yatmaktadır.

Değişik araştırmacılar tarafından “müebbet bir tartışma” olarak nitelenen bu bahis, temelde; “Millî Edebiyat”, “Milliyetçi veya Türkçü Edebiyat” ve “Millî Edebiyat Kavramı” ifadelerinden hareketle ve ağırlıklı olarak Orhan Okay’ın görüşlerinden yola çıkılarak belli bir sonuca bağlanmaya çalışılacaktır.

2. Millî Edebiyat Dönemi

Türk kültür tarihinde “Millî Edebiyat” ibaresini ilk defa “Âtî-i Edebîmiz” başlığıyla *Genç Kalemler* dergisinde Ali Canip (Yöntem) kullanmıştır (Parlatır-Çetin, 1999: 26-27)⁵. Yöntem, II. Meşrutiyet’ten sonra yaşanan değişim ve dönüşümden sonra özellikle gençlerin vicdanında güzide bir esinti sonucunda ortaya çıkan bu düşünce için şu ifadeleri kullanır:

“Bizim bir edebiyât-ı milliyemiz yoktur; bu bir ihtiyaçtır ki mazhar olmazsak çok yazık olur.”

Yazar, aynı yazının devamında görüşlerini bir kere daha ve âdeti içindeki gizli duyguyu ifşa eder tarzda şöyle dile getirir:

“Evet, Osmanlı gençleri bir ‘edebiyât-ı milliyeye’ istiyorlar. Bu onların en mukaddes arzudur. Ve mâdem ki âtiye onlar hâkimdir, bu mutlak olacaktır. Şâhit mi istiyorsunuz onların bugün vücuda getirdiği eserleri okuyunuz...”

Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Son Çağ Türk Edebiyatı, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı vb. (Bilgi için bkz: Tuncer, 1996: I-III).

³ “Servet-i Fünûn Devri Türk Edebiyatı”nın en yaygın diğer ismi; “Edebiyat-ı Cedîde”dir. Bu dönemin çok yaygın olmamakla birlikte; “Tevfik Fikret-Halit Ziya Mektebi” şeklindeki bir başka kullanımı da vardır.

⁴ “Ara Nesil Türk Edebiyatı”nın bir diğer kullanımı “Mutavassıtîn” şeklindedir.

⁵ Ali Canip, “Âtî-i Edebîmiz”, *Genç Kalemler*, c. 1, nr. 11 - (3), Aralık 1910.

Yukarıdaki cümlelerde; hem bahsin o dönemdeki algılanışı hem de Ali Canip'in bu konuya bakiş hakkında ipuçları vardır. Ali Canip, hedef kitlesi olarak gençleri seçer zira gelecekte söz sahibi olacak olan onlardır. Zaman; II. Meşrutiyet Dönemi ve hemen sonrası olup gençler "Millî Edebiyat"ın zeminini oluşturacak eserler vermeye başlamışlardır. Bu ilk kıvılcımlardan sonra gelecek, artık "Millî Edebiyat"ındır.

"Millî Edebiyat" ibaresinin, 1910 yılında *Genç Kalemler* dergisinde, Ali Canip tarafından ilk defa kullanılmasına kısaca değinildikten sonra bu bahisle ilgili en önemli sorulardan biri şu şekilde sorulabilir: Millî Edebiyat dönemi ne zaman başlar ve ne zamana kadar etkisini devam ettirir?

Cevaba geçmeden önce, Fuat Köprülü'den sonra Türk edebiyat tarihçiliğinin otorite isimlerinden biri olarak kabul edilen Ömer Faruk Akün'ün "Millî Edebiyat" bahsine yaklaşımını, konunun daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamak amacıyla, ana hatlarıyla ortaya koymakta yarar vardır.⁶

Akün'e göre, "Millî Edebiyat"a dört temel edebî metin üzerinden yaklaşmak mümkündür:

- Ahmet Hikmet, "Üzümcü" (Müftüoğlu, 1980: 59-64) (1911) hikayesi,
- Ziya Gökalp, "Sanat" (Ziya Gökalp, 1976: 25-26) (1917) şiiri,
- Yahya Kemal, "Ezansız Semtler" (Yahya Kemal, 1985: 126-130)⁷ (1922) adlı yazısı/denemesi,
- Faruk Nafiz, "Sanat" (Çamlıbel, 1983: 16) (1926) şiiri.

Yukarıdaki edebî metinlerin yazılış veya yayımlanış tarihlerine bakıldığında karşımıza (1911-1926) tarihleri çıkar ki bu zaman aralığı, "Millî Edebiyat" döneminin en çok kabul gören başlangıç ve bitiş tarihleri olan 1911-1923 yıllarını da içine alır.⁸

Akün'ün, "Millî Edebiyat" (Tanpınar, 1977: 83-130) dönemiyle ilgili tematik olarak çizdiği bu genel çerçeve, Türk edebiyat tarihini bir bütün olarak kuşatıcı olması bakımından da dikkati çeker. Seçilen bu metinler içinde, Ziya Gökalp'in "Sanat" şiiri, "Millî Edebiyat"ın asıl poetikası" olarak düşünülebilir (Yetiş, 1999: 276). Gökalp, 1917 yılında yayınladığı bu şiirde bizi, Türk tarihinin sözlü edebiyat dönemine, Türk millî kültürünün en saf şekliyle var olduğu soyut ilk devresine, destanlar dönemine götürür. Çünkü bu dönem, şiirin yazıldığı zor süreçte ne yapacağını şaşırılmış halk ve aydın yığınlarına altın bir anahtar sunmaktadır. Daha açık söylemek gerekirse Ziya Gökalp, "Millî Edebiyat"ın ilham kaynağının destanlar döneminde saklı olduğu görüşündedir. "Sanat" şiirinin bir dörtlüğü, ki bu dördüncü dörtlüktür, Türkçü sanat anlayışının "öz"ünü içinde barındırır:

⁶ Bu çerçeveyi çizmede, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimimize devam ederken (1986-1990) Ömer Faruk Akün'den almış olduğumuz "Millî Edebiyat" dersini temel hareket noktası olarak kabul ettiğimizi belirtmeden geçemeyeceğiz.

⁷ Ömer Faruk Akün'ün, yine aynı kitaptaki "Yeni Bir Ufuk" (s. 144-147) başlıklı yazıya da, bu bahisle ilgili olarak sık atıfta bulunduğunu belirtmek isteriz.

⁸ "Millî Edebiyat" bahsiyle ilgili en son kitaplardan birisini yazan Recep Duymaz, bu dönem için 1911-1923 yıllarını başlangıç ve bitiş tarihleri olarak kabul eder.

Aruz sizin olsun, hece bizimdir.
Halkın söylediği Türkçe bizimdir.
Leyl sizin, şeb sizin, gece bizimdir.
Değildir bir mana üç ad'a muhtaç.⁹

Gökalp, "Millî Edebiyat" döneminin ana prensiplerini şiir kalıbına dökmüştür: Aruz'u terk edip hece'yi tercih etmek, halkın konuştuğu ve anladığı millî dille yazmak, başka lisanlardan dilimize geçmiş olan kelimeler yerine Türkçelerini tercih etmek.

Ziya Gökalp'in daha çok soyut ilham dünyasından sonra, Yahya Kemal'in yazısı dışındaki diğer iki edebî metin, bizi somut ve yaşanan hayatın gerçeğine çeker. Ahmet Hikmet'te Anadolu insanı prototip hâline getirilmiş; Faruk Nafiz'de ise tıpkı Gökalp'in şiirinde olduğu gibi anlatım tekniği bakımından ben-sen ayrımına gidilerek yerli ve millî değerler yine Anadolu coğrafyası üzerinden müşahhas ilham kaynağı hâlinde kurgulanmıştır.

Yahya Kemal'in "Ezansız Semtler" adlı yazısı ise bu bağlamda farklı bir orijinaliteye sahiptir. Yazar, mekânlar arasındaki kopuştan insanlar arasındaki ayrılmaya, halk-aydın yabancılaşmasına geçmiştir. Bu noktada, Yahya Kemal'in bulduğu çözüm yolu da somut ve gerçekçidir. Hangi nedenle olursa olsun, halkına yabancılaşmış ve halkından uzak düşmüş insanların dönmeleri gereken yer, "anne millet"tir. Bu ifadenin, yazarın dilinden bir başka tarzda söylenişi "mektepten memlekete dönmek"tir (Beyatlı, 1984: 139-144). Yahya Kemal burada, metaforik anlamda "anne millet"e dönüşte somut ana mekân olarak, "bir bayram sabahı"nda Büyükkada'nın küçük bir camiini gösterir.

Ömer Faruk Akün'den hareketle ana çerçeve bu şekilde çizildikten sonra yukarıda sorulan sorunun ilk bölümüne tekrar dönülebilir: Millî edebiyat ne zaman ve ne ile başlatılabilir?

"Millî Edebiyat"ın ne zaman ve ne ile başladığı meselesi, Türk edebiyatının üzerinde sıkça durulan konularından biridir. Milli Edebiyatla ilgili ileri sürülen farklı başlangıç tarihlerini ve bu tarihlerin öne çıkmasına neden olan temel faktörleri, aşağıdaki gibi maddeler halinde vermek mümkündür:

Tanzimat öncesi:

- Fuat Köprülü'nün 1921 yılında makale olarak yazıp 1928 yılında genişleterek kitaba dönüştürdüğü *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri* adlı eserinde yer alan 16. yüzyıl şairlerinden Tatalvalı Mahremî ve Edirneli Nazmî'nin aruzla fakat daha çok Türkçe kelimeleri tercih ederek Türk zevkine uygun bir dille yazdığı şiirler, bu edebiyatın izlerinin görüldüğü ilk örnekler olarak düşünülebilir.¹⁰ Burada, yazının kaleme alınma tarihi olan 1921 yılı da ayrıca dikkati çeker.

⁹ Hepsisi de bir hüküm ifade eden ve dört mısradan oluşan bu dörtlükte öne çıkan kelimeleri *italik* yazmayı tercih ettik.

¹⁰ Fuat Köprülü, "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 271-315.; M. Orhan Okay, "Millî Edebiyat Akımı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 30, İstanbul 2005, s. 72-74. (Bu konuyla

• 18. yüzyılda, “âşık tarzı söyleyişle, şehirlerde gelişen halk dilinin ve divan tarzı söyleyişin birleşmesinden doğan” ve en önemli temsilcisine Nedim ile kavuşan mahallîleşme cereyanı, “Millî Edebiyat”ın ilk izlerinin görüldüğü bir süreç olarak düşünülebilir (Banarlı, 1983: 830).

Tanzimat sonrası:

• “Millî Edebiyat”, çok genel anlamda, etkisini daha çok Tanzimat dönemi sonrasında gösteren Türkçenin sadeleşmesi hadisesiyle başlatılabilir (Levent, 1972: 548; Öksüz, 1995: 240).

• “Millî Edebiyat”, ilmî Türkçüler olarak adlandırabileceğimiz Şemsettin Sami, Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Veled Çelebi, Bursalı Tahir vb. şahsiyetlerle de başlatılabilir (Tuncer, 1998: 386-392).

• “Millî Edebiyat”, Muallim Nâci’nin 1891 yılında yazdığı “Gazi Ertuğrul Bey” adlı şiiriyle de başlatılabilir. Bu şiirin aşağıda alıntılanan bölümünde Muallim Nâci, “Türk” kavramını, Mehmet Emin’den önce ve millî bilinci öne çıkaran bir tarzda kullanır:

Zikre şâyândır Fırât’ın her yeri
Ben ki bir Türküm unutmam ‘Caber’i
Türk olan nimetşinâs olmak gerek
Var yeri gitsem ‘mezâr-ı Türk’e dek
Ey mezâr-ı Türk! Safvethânesin
Hâbgâh-ı şâhsın, şâhânesin
İftihâr et ey sarây-ı manevî!
Şâh-ı Türkân sende olmuş münzevî (Hayber-Özbay, 1997: 331-332).

• “Millî Edebiyat” Mehmet Emin’in 1897 yılında önce Selanik’te yayımlayıp bundan iki yıl sonra Türkçe Şiirler başlığıyla kitaplaştırdığı şiirlerle de başlatılabilir. Yurdakul’u bu hareketin içine sokan dize; “Anadolu’dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken” adlı şiirin *Ben bir Türk’üm, dinim cinsim uludur* mısraıdır. Bu şiirlerden özellikle “Biz Nasıl Şiir İsteriz?” (Tansel, 1989: 21-36) başlıklı olanı da, Ziya Gökalp’in “Sanat” şiirinde olduğu gibi, “Millî Edebiyat’ın ilk poetikası” (Yetiş, 1999: 268) olarak düşünülebilir. Şiirin başında, halk edebiyatı ile aydınların oluşturduğu ve daha çok üst tabakaya hitap eden edebiyatın bizim gerçek edebiyatımız olamayacağını söyleyen Yurdakul, “Millî Edebiyat”ın çerçevesini üç mısradaki şöyle çizer:

Biz o şi’ri isteriz ki çifte giden babalar;
Ekin biçen genç kızlarla odun kesen analar;
Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler.

ilgili olarak farklı bir görüş için bkz: M. Fatih Köksal, “Edirneli Nazmî’nin Yayımlanmamış Türkî-i Basit Şiirleri”, 1. *Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (23-25 Ekim 2003)*, Edirne 2003, s. 93-109).

Nesir cümleleriyle ve maddeler hâlinde ifade etmek gerekirse, şaire göre “Millî Edebiyat”ın temel ilkeleri şöyle sıralanabilir:

1. Cifte giden babalar, ekin biçen genç kızlar ve odun kesen analar; halkın her kesiminin/Anadolu köylüsünün rahatlıkla anlayabileceği bir millî dil¹¹,

2. Yanık ses; halkın olumsuz anlamda yaşadıklarının –bu ifade akla; savaş, hastalık, açlık, ölüm, hasret gibi konularda yakılan türküleri getirmektedir- konu olarak işlenmesi,

3. Gözyaşların silsinler; halkın çektiği acıları yine onun konuştuğu Türkçeyle dile getiren bu metinler, Türk milletinin küllenmiş duygularını harekete geçirmeli ve gözlerini yaşartmalıdır.

• “Millî Edebiyat” 1900 yılında Necip Türkçü’nün (Huyugüzel, 1988: 224) İzmir’deki faaliyetleri ile başlatılabilir (Aktaş, 1982: 13-15).

• Orhan Okay, kökü 1908 yılına kadar inmekle beraber “Millî Edebiyat”ı, 1911 yılında, Ali Canip-Ömer Seyfettin-Ziya Gökalp’in, Selânik’te birlikte çıkardıkları *Genç Kalemler* (Çelik, 1995: 218) dergisiyle başlatır:

“Edebiyat hakkında ‘millî’ tabirinin şuurlu olarak kullanılmasının 1908 Meşrutiyet hareketinden sonra başladığını düşünmekteyim. 1911’de, Selânik’te Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp’in *Genç Kalemler* dergisindeki faaliyetleriyle ‘millî’ sıfatının âdeta bir benzin alevi gibi basın hayatımızı sardığı görülür. Gerçekten de bu tarihten sonra Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar birçok kitapların isimlerinin hemen altına “millî roman”, “millî hikâye”, “millî tiyatro” gibi alt başlıklara rastlanır.” (Okay, 1990: 41).

II. Meşrutiyet döneminde “millîleşme” temayülü toplumun her kesimine sirayet eder. 1908-1912 yılları arasında İstanbul’da yayımlanan *Sırat-ı Müstakim* dergisinde “millî” kelimesi ile yapılan tamlamalar, bu hadisenin en bariz misallerinden birini daha teşkil eder: Millî terbiye, millî edebiyat, millî dil, millî ahlâk, millî ruh, millî âdetler, millî hisler, millî haysiyetimiz, millî hamiyyet, millî ittihâd, millî bir banka, millî işler, millî şerefimiz, millî matbuat, millî ihtiyaçlar/zaruretler, millî sükût, millî istiklâl, millî fikirler, millî hayatımızın ruhu: Bahriye, millî servet, millî cihat, millî hakimiyet, millî okullar, millî münasebetler, millî bayram vb. (Dayanç, 1997: 120-145).

İlk izleri 1908 tarihine kadar inen fakat 1911 yılında yayın hayatına giren *Genç Kalemler* dergisi ile de belli bir mahfile kavuşan bu edebiyat cereyanı, etkisini ne zamana kadar sürdürmüştür?

• 1919 yılında ortaya çıkan “Millî Mücadele Dönemi Edebiyatı”na kadar,¹²

¹¹ “Dilin millî olması demek, hem sözlü, hem yazılı anlatımda Türkçe kelimelerin ve kuralların hâkim olduğu dil demektir. Öyleyse önce dili millîleştirmek gerekir. Ömer Seyfettin bu düşünceyi; ‘Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister’ cümlesiyle özetlemiştir.” (Bilgi için bkz: Recep Duymaz, *Türk Edebiyatı Tarihinde Milli Edebiyat Dönemi 1911-1923*, 3 F Yayınevi, İstanbul 2008, s. 178).

¹² “Yunanlıların 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgali ile başlayan ve aralıksız üç yıl devam eden Millî Mücadele sırasında yazılan ve savaşı konu alan eserler **Millî Mücadele Dönemi Edebiyatı** adı altında ele alınır ve işlenir.” (Bilgi için bkz: Kemal Yavuz-Kâzım Yetiş-Necat Birinci, *Türk Dili ve Edebiyatı -Edebiyat III-*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993, s. 191).

• “Millî Edebiyat akımı 1908-1922 yılları arasında devam eden bir edebî tavidir (Tural, 1992: 486).

• 1923, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”nın başlangıç tarihine kadar (Kolcu, 2007: 17; Tuncer, 1994: 237; Okay, 2005: 155),

• 1940, Garip Hareketi’nin ortaya çıkışına kadar (Çetişli, 2007: 127; Kutlu, 1986: 341),

“Millî Edebiyat Dönemi” ile ilgili söylenenler bir bütün olarak değerlendirilirse, öncesi ve sonrası da olmak kaydıyla umumiyetle, 1911 yılında başlatılıp Cumhuriyet’in ilan tarihi olan 1923’e kadar devam ettiği kabul edilen bir edebiyat dönemi ortaya çıkar. Temel prensiplerini; “millî dil”, “millî vezin” ve “millî konular”ın oluşturduğu bu süreç etkisini yer yer bugüne kadar sürdürmüştür.

3. Milliyetçi veya Türkçü Edebiyat

“Millî Edebiyat” döneminin kastedildiği bu zaman diliminin (daha çok 1911-1923) bir diğer isimlendiriliş şekli de “Milliyetçi veya Türkçü Edebiyat”tır (Ercilasun, 1997: 450-466). Bu isimlendirilişin ardında yatan ana gerçek, bu döneme kadar ortaya çıkan düşünce hareketleri içinde en planlı ve sistemli olan Türkçülüğün, kendini başta edebiyat ve kültür olmak üzere toplumun her kesimine kabul ettirmiş olmasıdır. Plan ve sistem derken kastedilen; bir düşünce hareketinin önce belli bir ihtiyaç sonucunda ortaya çıkması; ortaya çıktıktan sonra toplumun her kesimine rahatlıkla ulaşabilmesi için aracı faktör olarak düşünülebilecek, dernek, dergi ve öncü/kurucu şahsiyet gibi taşıyıcı ve aydınlatıcı unsurları bünyesinde barındırmasıdır.

Nisbî de olsa “hürriyet”in hemen hemen her alanda kendisini hissettirmeye başladığı II. Meşrutiyet döneminde, Türkçü dünya görüşünün devlet yöneticileri ve halk arasında kabul görmesinin temel unsurlarını oluşturan bu faktörlere bakıldığında ortaya çıkan manzara şöyledir:

• Türkçü Dernekler: *Türk Derneği* (1908), *Türk Yurdu* (1911), *Türk Ocağı* (1912), *Türk Bilgi Derneği* (1914), *Türk Gücü*, *Halka Doğru Cemiyeti* (1917) vb.

• Türkçülük Düşüncesini Öne Alan Dergiler: *Genç Kalemler* (1911), *Türk Yurdu* (1911), *Büyük Emel* (1912), *Halka Doğru* (1913), *Bilgi Mecmuası* (1913), *Türk Duygusu* (1913), *Yeni Hayat* (1913), *Türk Sözü* (1914), *Yeni Turan* (1913), *Millî Tetebbular* (1915), *Yeni Mecmua* (1917), *Büyük Mecmua* (1919), *Küçük Mecmua* (1922) vb.

• Türkçülük Düşüncesinin Öncü ve Kurucu Şahsiyetleri: Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi, Süleyman Paşa, Necip Asım, Şemsettin Sami, Bursalı Mehmet Tahir, Velet Çelebi, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip (Yöntem), Yusuf Akçura, İsmail Gaspiralı, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Aka Gündüz(Enis Avni), Hamdullah Suphi (Tanrıöver) vb. (Çetişli, 2007: 142-143)¹³.

¹³ Ayrıca bilgi için bkz: Ali İhsan Kolcu, “Millî Edebiyat Akımını Hazırlayan Oluşumlar”, *Millî Edebiyat I Şiir*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya 2007, s. 27-62.; Hüseyin Tuncer, “Turancılık, Türkçülük”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 8, Dergâh Yayınları, İst. 1998, s. 386-392.; Nâzım H. Polat, “II. Meşrutiyet Devrinde Türkçü Yayın Organları”, *Türk Yurdu*,

Elbette bu genel tablo içinde bazı dergi, dernek ve şahsiyetler, biraz daha öne çıkmaktadır. Türkçü dernekleri birbirinden ayırmamakla birlikte dergiler içinde, *Genç Kalemler* ve *Türk Yurdu* (Tuncer, 1993: 336; 1990: 547); şahsiyetlerden ise, Ziya Gökalp başta olmak üzere Mehmet Emin, Ömer Seyfettin ve Ali Canip bir adım öne çıkarılabilir.

Bir önceki maddede kısaca değinildiği gibi Türkçülük (Orkun, 1944: 100) hareketinin, II. Meşrutiyet dönemi öncesinde, hazırlık olarak adlandırılacak önemli bir mayalanma süreci vardır. Ancak, II. Meşrutiyet Dönemi, hem yavaş yavaş Türkçe bilincinin uyanması hem de ele alınan konuların gittikçe halka ve halkın sorunlarına yönelmesi bakımından bu düşünce akımının daha bilinçli bir şekilde ortaya çıktığı bir zaman dilimi olarak dikkati çeker. Türkçülük, bu zaman diliminde, yaygınlığını öylesine artırır ki; başta edebiyat olmak üzere hem siyaseti hem de devlet politikalarını belirleyen ana düşünce damarı hâline gelir. İşte bu temel mantıktan hareketle, 1911-1923 yılları arasında ortaya çıkan; dilde sadeleşme (millî dil),¹⁴ vezinde heceyi tercih etme (millî vezin), tema olarak da başta Anadolu insanı olmak üzere toplumun alt katmanlarının sorunlarını dile getirme (millî konular) temel anlayışları üzerine bina edilen bu edebiyat dönemi, siyasi Türkçülük hareketinin doğal bir parçası olarak görülebilir.

Yine bu yaygınlaşmanın ve toplumun her alanında etkisini hissettirmenin bir devamı olarak, II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet dönemi arasında ortaya çıkan edebî hareket, topluluk ve dergilerin (Argunşah, 2005: 171-222; Enginün, 2006: 943), Beş Hececiler, Nayîler, Millî Mücadele Dönemi Türk Edebiyatı, Şairler Derneği, Dergâh Dergisi vb., bir yönleriyle mutlaka millî bir hususiyet arz etmelerinin arka planında, devrin hakim düşünce akımı olan Türkçülüğün etkisi vardır.

Dolayısıyla; “Millî Edebiyat Dönemi”ne, farklı bir açıdan bakıldığında, “Milliyetçi Edebiyat” veya “Türkçü Edebiyat” demenin Türk edebiyatı tarihî açısından yanlış bir değerlendirme olmayacağı açıktır.

4. Millî Edebiyat Kavramı

“Millî Edebiyat Dönemi”, “Milliyetçi veya Türkçü Edebiyat” isimlendirmeleri somut ve yaklaşık da olsa belirli bir zaman dilimini ifade etmeleri bakımından anlaşılabilir ve çerçevesi çizilebilir tanımlamalardır. Ancak kavramlar umumiyetle, soyut ve genel bir anlam taşıdıklarından, millî kelimesi temelde “bir toplumun bütününe ait olma” anlamı içerdiğinden, “Millî Edebiyat Kavramı”na; hangi konuda, hangi zamanda, nerede ve kimler tarafından yazılan eserlerin girdiği konusunu tartışmalı hâle getirmektedir. Yukarıda isimlerini zikredilen, millî edebiyatın öncü ve kurucu şahsiyetleri dışın-

Cilt: 31, Sayı: 284, Nisan 2011, s. 52-82.; Rafael Muhammetdin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İst. 1998, 183 s.; Şükrü Hanioğlu, “Türkçülük”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, İst. 1985, s. 1394-1399.; Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, İst. 2001, 184 s.

¹⁴ “Millî dil, hem sözlü hem yazılı anlatımda Türkçe kelimelerin ve kuralların hakim olduğu dil demektir.” (Recep Duymaz, *Türk Edebiyatı Tarihinde Millî Edebiyat Dönemi 1911-1923*, 3 F Yayınevi, İstanbul 2008, s. 178).

da kalan yazarlar gayr-ı millî midir? Meselâ; Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Ömer Seyfettin... millî iken; Ahmet Haşim, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim vd. gayr-ı millî midir?

Bu sorunun cevabının izi daha çok Orhan Okay'ın görüşlerinden hareketle sürülecektir, fakat bu noktada öncelikle 1937 yılında Nusret Safa'nın bu konuyla ilgili olarak, *Açıksöz* gazetesinde yaptığı bir ankete göz atmakta fayda vardır:

"... 1937'de, *Açıksöz* gazetesinin açmış olduğu ankete, değişik görüşteki yazarların (ki bunlar toplam 28 kişidir, başlıcaları: Hüseyin Cahit, Fuat Köprülü, Yakup Kadri, Peyami Safa, Mehmet Emin, Necip Fazıl, Orhan Seyfi vb.) verdikleri cevapları hülâsa etmek istiyorum. Bu anketin daha sonra kitap hâlinde neşrinde (Coşkun, 1938: 144), bugün hemen hepsi hayattan çekilmiş 28 şair, romancı ve yazarın ismi var. Bu yazarlardan aşağı yukarı dörtte birinin fikri şu merkezdedir:

'Millî olan ve olmayan edebiyat vardır. Millî meseleleri konu alan, 1908'den beri yaşadığımız inkılâpları, savaşları, onların cemiyet üzerindeki tesirlerini araştıran edebiyat millîdir. Divan edebiyatı, Tanzimat edebiyatı, hele Servet-i Fünûn Edebiyatı hiç millî değildir.'

Ankete cevap verenlerin dörtte üçünün fikirlerini de ana hatlarıyla şöyle hülâsa edebiliriz:

'Bir edebî eser, hangi milletin dilinde meydana gelmişse, o milletin edebiyatı çerçevesi içine girer. Yani bir dilde yazılmış olan ve yüksek bir değer taşıyan her eser, konusu ne olursa olsun millîdir. Bu bakımdan aynı dilde meydana gelmiş eserleri millî olan ve olmayan diye ikiye ayırmak mümkün değildir.'

Görülüyor ki, tıpkı sanatın sanat için veya cemiyet için oluşu münakaşalarındaki gibi, burada da edebiyatı millî olan veya olmayan diye ikiye ayıranların düştüğü bir hata vardır. Bunlar bir eserde, gerçek edebî değerden ziyade, onun bir ölçüye göre millî oluş hususiyetini aramaktadırlar. Hâlbuki Sinan'ın abideleri, Levnî'nin nakışları, Dede'nin besteleri ne kadar millî ise, Orhun Abideleri'nden günümüze kadar bütün edebiyatımızın her güzel eseri de o kadar millîdir." (Okay, 1990: 41-42)¹⁵.

Ankete katılanların dörtte üçünün verdiği cevabın kaynağı, Ömer Seyfettin'in "Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvela millî bir lisan ister" şeklindeki görüşüdür. "Ömer Seyfettin, millî edebiyat için vezin ve dil gibi malzemeyi önemserken konu hususunda ise ısrarcı değildir. 'Çin'den bile bahsedilse' eserin yine millî kabul edilmesi gerektiği"ni savunur (Okay, 2005: 73). Kısacası, Ömer Seyfettin'in "Millî Edebiyat" ile ilgili görüşlerinde belirleyici olan dildir.

Orhan Okay'ın bu konudaki görüşlerine gelince, bunlarda, Ömer Seyfettin'in görüşleri ile *Açıksöz* gazetesinde yapılan ankette çoğunluğun vermiş olduğu cevabın izleri dikkati çeker.

¹⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: N. Ahmet Özalp, "Müebbet Bir Tartışma: Edebiyatta Millilik", *Kaşgar Dergisi*, Sayı: 16, Temmuz 2000, s. 25-37.

Okay, "Millî Edebiyat Kavramı"nın çerçevesini ve temel ilkelerini değişik konuşma (Okay, 1990)¹⁶ ve yazılarında dile getirmiştir. Bu çerçevede belirleyici olan temel öge Ömer Seyfettin'de de olduğu gibi yine dildir/Türkçedir:

"... Tarihimizin her devrinde, dilimizin her gelişme safhasında, her çeşit konuda, resmî sınırlarımızın içinde veya dışında, en güzel Türkçe ile yazılmış ve edebî değer taşıyan her eser, millî edebiyatımızın çerçevesi (biz buna kavramı diyoruz) içine girer. Bu eser, taşıdığı edebî değerün üstünlüğü ve ifade ettiği fikir ve duyguların yüceliği nispetinde millî sınırları aşar ve beşerî (biz buna bütün insanların ortak malı olması bağlamında evrensel diyoruz) olur." (Okay, 1990: 43).

4. Sonuç

Arka planında; ferman, ıslahat veya anayasal düzenleme, bir araya toplanılan dergi, devletin yönetim şekli, kendinden önceki edebî topluluk ve hareketleri reddedip yeni kategorileştirme çabaları ve askerî darbeler gibi, genelde edebiyat dışı unsurların yattığı edebiyat dönemi isimlendirmelerinin hemen hepsi problemdir. Öncesinde ve sonrasında görüldüğü üzere, "Millî Edebiyat"ta da bu problem ciddi olarak kendini gösterir.

"Millî Edebiyat" bahsinde yaşanan sorunun temelinde iki ana neden dikkati çeker:

- "Millî" kelimesi ve bu kelimenin menşei ile anlam dünyasında zamanla ortaya çıkan genişleme ve farklılaşmalar.

- Süreç olarak II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet dönemi arasında, hemen hemen bütün alanlarda öze dönme temayülü olarak düşünülebilecek millîleşme hareketi ile siyasi bir karakter taşıyan milliyetçiliğin birlikte ortaya çıkması ve birbirine çok yakın bu iki unsurun anlam dünyalarının iç içe geçmesi.

Bütün bu karışıklıklarından kurtulmak için üç farklı isimlendirme teklif edilebilir:

- Güzel Türkçe ile oluşturulmuş bütün eserleri içine alan "Millî Edebiyat"

- 1911-1923 yılları arasında varlığını sürdüren "Milliyetçi veya Türkçü Edebiyat"

- "Millî Edebiyat" ile ilgili her unsuru içine alan/kapsayan genel bir "Millî Edebiyat Kavramı"

Makaleyi, yukarıdaki isimlendirmeleri oluştururken temel dayanak noktası olarak kabul edilen Orhan Okay'ın görüşleri ile bitirmek yerinde olur:

"... edebiyat dille yapılır ve dil en millî olan unsurdur. Mühim olan o dille en mükemmel eseri meydana getirmektir. Bu topraklarda doğan, yetişen, bu kültürle beslenen bir sanatkarın en güzel Türkçeyle vücuda getireceği eser millîdir, bu kadar. Teferruata girmek

¹⁶ Bu mülakat daha sonra şu künyeli kitapta da yayımlanmıştır: Orhan Okay, *Konuşmalar –Mülakat, Sohbet, Anket, Açık Oturum-*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 1-8.

istemiyorum. Bence Yahya Kemal kadar Ahmet Haşim'in şiiri de millîdir. Başka türlü milliyetçi edebiyat olur, bu ayrı bir şey. Bir de bizde Millî Edebiyat cereyanı vardır; bu kavramın, özel bir devirde kullanılan özel manasıdır." (Okay, 1996)¹⁷

Kaynaklar

- Akcura, Y. (2001).** Türkçülüğün Tarihi, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1982).** "Millî Edebiyat Kavramı ve Türk Edebiyatı 2", Doğu Edebiyat, Yeni Dizi: 6.
- Akün, Ö. F. (1994).** "Divan Edebiyatı", İslâm Ansiklopedisi, c. 9, İstanbul: TDV Yayınları.
- Argunşah, H. (2005).** "Millî Edebiyat", Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1983).** Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Beyatlı, Y. K. (1984).** "Memleketten Bahseden Edebiyat", Edebiyâta Dair, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (1985).** Aziz İstanbul, İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Bozdoğan, A. (2007).** "Birinci Yeni Lisan Makalesini Millî Edebiyat Akımının Bildirgesi Olarak Okumak", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: XI/2.
- Bozdoğan, A. (2006).** "Dönem ve Akım Nitelemeleri Arasında Kalmış Bir Terim: Millî Edebiyat", İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri, Sayı: 22.
- Coşkun, N. S. (1938).** Millî Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?, İstanbul: Burhanettin Matbaası.
- Çamlıbel, F. N. (1983).** Han Duvarları, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çelik, H. (1995).** Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Çetişli, İ. (2007).** "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Milliyetçilik Düşüncesi ve Türk Edebiyatına Yansıması", II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dayanç, M. (1997).** Sırat-ı Müstakim Dergisindeki Dil, Edebiyat ve Sosyal Kavramların Sistemik İncelenmesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Duymaz, R. (2008).** Türk Edebiyatı Tarihinde Milli Edebiyat Dönemi 1911-1923, İstanbul: 3 F Yayınevi.
- Emiroğlu, Ö. (2003).** Türkiye'de Edebiyat Toplulukları, Ankara: Akçağ Yayınları.

¹⁷ Bu mülakat daha sonra şu künyeli kitapta da yayımlanmıştır: Prof. Dr. Orhan Okay, *Konuşmalar –Mülakat, Sohbet, Anket, Açık Oturum-*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 52-59.

- Enginün, İ. (2006).** Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, B. (1997).** "Edebiyatta Millîlik ve Milliyetçilik", Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hanioğlu, Ş. (1985).** "Türkçülük", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, c. 5, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hayber, A., Özbay, H. (haz.) (1997).** Muallim Nâcî'nin Şiirleri, İstanbul: MEB Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (1988).** Necip Türkçü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2007).** Millî Edebiyat I Şiir, Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Köksal, M. F. (2003).** "Edirneli Nazmî'nin Yayınlanmamış Türkî-i Basit Şiirleri", 1. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (23-25 Ekim 2003), Edirne.
- Köprülü, F. (1999).** "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", Edebiyat Araştırmaları, Ankara: TTK Yayınları.
- Kutlu, M. (1986).** Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 6, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Levent, A. S. (1972).** Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, Ankara: TDK Yayınları.
- Müftüoğlu, A. H. (1980).** Çağlayanlar, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Okay, M. O. (2005).** "Millî Edebiyat Akımı", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 30, İstanbul: TDV Yayınları.
- Okay, M. O. (2005).** "Millî Edebiyat", Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, M. O. (1990).** "Millî Edebiyata Dair", Sanat ve Edebiyat Yazıları, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, M. O. (1998).** Konuşmalar -Mülakat, Sohbet, Anket, Açık Oturum-, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Orkun, H. N. (1944).** Türkçülüğün Tarihi, İstanbul: Berkalp Yayınları.
- Öksüz, Y. Z. (1995).** Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, Ankara: TDK Yayınları.
- Özalp, N. A. (2000).** "Müebbet Bir Tartışma: Edebiyatta Millîlik", Kaşgar Dergisi, Sayı: 16, Temmuz.
- Parlatır, İ., Çetin, N. (1999).** Genç Kalemler Dergisi, Ankara: TDK Yayınları.
- Polat, N. H. (2011).** "II. Meşrutiyet Devrinde Türkçü Yayın Organları", Türk Yurdu, Cilt: 31, Sayı: 284, Nisan.
- Rafael Muhammetdin, (1998).** Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Tanpınar, A. H. (1977).** "Türk Edebiyatının Umumî Meseleleri: Devirler, Nesiller ve Cereyanlar", Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tansel, F. A. (haz.) (1989).** Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri 1 Şiirler, Ankara: TTK Yayınları.
- Tuncer, H. (1994).** Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Tuncer, H. (1996).** "Sözbaşı", Arayışlar Devri Türk Edebiyatı I Tanzimat Edebiyatı, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Tuncer, H. (1998).** "Turancılık Türkçülük", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 8, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tuncer, H. (1993).** Türk Yurdu Bibliyografyası, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Tuncer, H. (1990).** Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tural, S. K. (1992).** "II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı –Edebiyat, c. 3, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Tural, S. K. (1993).** "Yeni Millî Edebiyat Akımı Üzerine", Edebiyat Bilimine Katkılar, Ankara: Ecdâd Yayınları.
- Yavuz, K., Yetiş, K., Birinci, N. (1993).** Türk Dili ve Edebiyatı -Edebiyat III-, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Yetiş, K. (1999).** "Millî Edebiyat Anlayışı", İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri, Sayı: 8.
- Yöntem, A. C. (1910).** "Âtî-i Edebîmiz", Genç Kalemler, c. 1, nr. 11 - (3), Aralık.
- Ziya Gökalp, (1976).** Yeni Hayat, İstanbul: Gökalp Yayınları.

